

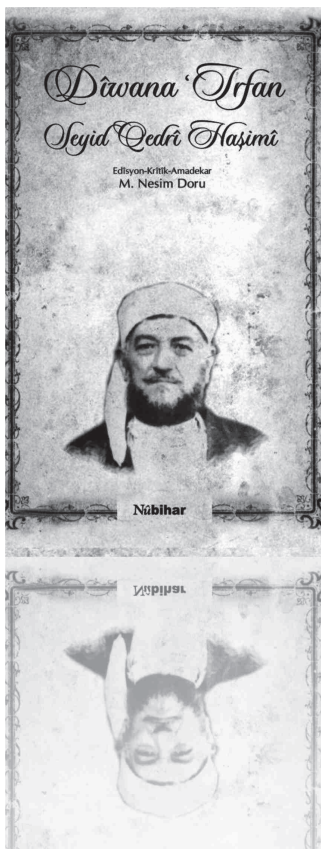

Kitap Değerlendirmesi | Book Review

NIRXANDINA PIRTÛKAN

Seyid Qedrî Haşimî, *Dîwana Irfan* (M. Nesim Doru-Edîsyon
krîtîk-amadekar), Nûbihar, Stenbol, 2016

Bêguman di xebatên edebiyata klasîk de pêngava yekem, tîpguhêzî, saxkirin û çapkirina dîwanên kurdî ye. Lewra tevahiya dîwanên klasîk ên kurdî bi alfabeya kevin a erebî hatine nivîsîn û piraniya xwînerên îro jî nikarin ji van berhemana sûd wergerin. Ji ber vê xebatên tîpguhêzî û saxkirina dîwanên kevin hem ji bo danasîn û derxistina sermiyanê edebiyata kurdî hem jî ji bo gihandina xwînerên hevçerx karekî girîng e.

Herçend her dem û dewranek xwedî çêjeke taybet a edebî be û teşe û cureyên taybet bi serdema xwe biafirîne jî ez di wê baweriyê de me ku edebiyata klasîk di roja îro de jî bi çêj, têgihîştin û xeyala xwe ya taybet hêjayê xwendinê ye. Jixwe bê xwendin û nasîna edebiyata kevin û bê agahdarbûna ji nerîta edebî mirov nikare behsa çandêke pêşketî û dewlemend a edebî bike.

Her di vê çarçoveyê de xebata M. Nesim Doru ya *Dîwana Seyid Qedrî Haşimî* di vî warî de mîna keke serkeftî ye, lewra navborî, bi awayekî rêkûpêk tîpguhêzî û saxkirina dîwanê dike û şaşî û kêmasiyên çapên pêşî sererast dike. Ev bixwe karekî girîng e, lewra dema dîwanên kevin li ser destê kes û dezgehên şareza neyên amadekirin gelek caran dibin sedema belavkirina şaşî û çewtîyan û di şûna sûtê de ziyane digihînin xwîneran.

Doru di edîsyon krîtîka Dîwana ‘Irfanê de her sê destxetên Mela Ebdurrehman Erzen, Cemal Doğramacı û Mela Ebdullah Dêrgulî û her du çapên dîwanê yên Süleyman Kaya û Tehsîn Îbrahîm Doskî dinirxîne. Lê bi gotina wî destxeta Mela Ebdurrehman Erzen dike bingeha xebata xwe û ciyawaziyên çap û destxetên din jî bi jêrenotan berçav dike. Vekoler, piştî pêşgotinekê di destpêkê de bi kurtî behsa jiyana Seyid Qedrî dike û paşê jî aliyê karîgerî û hizra tesewîfî li ser berawirdkirina Dîwana ‘Irfan û Dîwana Melayê Cizîrî radiweste.

Diyar e, ji ber hevbarîbûn, hizra tesewîfî û desthilata berçav a Melayê Cizîrî li ser helbesta klasîk, Seyid Qedrî bi awayekî berbiçav ketiye bin karîgeriya Mela. Ji ber vê, ji bilî ku sê helbestên Mela texmîs û helbesteke wî jî tesdîs kiriye ji aliyê peyv û wêneyên helbestî ve jî sûd jê wergirtiye û di helbestên xwe de çêj û bêhna Mela bi xwîneran daye hesandin. Bo nimûne di van beytên jêrîn de em rastî vê diyardeyê tîn ku her xwînerêkî Mela bi awayekî aşkera hest bi peyv û îmajên Mela dike.

Tu hebîba Hewreman î, Yûsufê dewr û zeman î
Tole yim ser asîtanî, der rehê xunkarê ma

...

Şefqeya xaqan û mîran, purs bikin l’ halê feqîran
Bîn reha kin van esîran, j’ silsil û zencîrê ma (r. 28)

Me sîne pêht û ateş bû me hêstir j’ dîdeyê reş bû
Me tali’ sorgula geş bû me dî îro di falê da (r. 30)

Ev çi mescid çi kinişt in, çi çilîpa û çi dêr
Her tu yî tu li me mehbûb me xû zennari nebest (r. 44)

Îro me dît dilber-şepal weqtê seher hatî xiram
Zulf ji miskê dawêşandî j’ ‘aqil û hoşî revam (r. 98)

Ya Reb bi dîdara xwe kî, wî wasilê lutf a xwe kî
Qedrî ji wî mehrûm nekî, (nehnu ileyhî wasîlûn) (r. 111)
Ji bilî karîgeriya berbiçav a Melayê Cizîrî, Seyid Qedrî bêtir dûajoyê wê nerîta helbesta klasîk e ku di sedsala 19an de li dor xaneqayên terîqeta Neqşebendî berbelav

dibe. Ji ber vê, herwek taybetmendiya vê nerîtê di navenda helbestên Seyid Qedrî de jî motîvasyona vê terîqetê û evîna Husamedînê şêxê wî tê dîtin. Helbestvan, di çendîn beytan de Şêx Husamedîn wek murşîd, şah û rêber dide zanîn û xwe jî wek şeyda, dîn û tolê evîna wî dide nasîn. Ji bilî hezkirina Şêx Husamedîn di çend beytên xwe de digel ku ne Qadirî ye jî hezkirina xwe ji bo Şêx Ebdulqadirê Geylanî jî diyar dike ku di nav pêşengên tesewifê de xwedî cihekî bilind e.

Der sera û şehneşîna, Qedriyê şeyda û dîna
Murşîd'im şahê emîna, ceddê şahê Kerbela

...

(La we la) wehdet-meqam im, şeyxê cinn û ins û 'am im
Rehberê'm şahê'm Husam im, (min tebeqatî'l-'ula) (r. 39)

Seranser neynika kesk im heqîqet
Husamuddîn sutûr e lê ku her ez (r. 65)

Ez xulama wê şepalê bûme heyran wê cemalê
Ez dikim daim xiyalê da xwuya bit şah Husam (r. 98)
Qedrî tu yî tolê Husam, ey dilbera bedra tamam
Qedrî tu yî her dem xulam, j' bo zîneta şahê xwe ye (r. 153)

Mucazê şahê sultan im, xulamê Xewsê Geylan im
Xidamê şahê 'irfan im, Behauddînê Faxir tê (r. 150)

(Bi hemdillahî we'l-minne) ji lutfê Heyyê subhanî
Şodem 'aşîq bi zîkrê Hey derê erkanê Geylanî (r. 165)

Yek ji taybetmendiyan Seyid Qedrî jî ew e ku di gelek helbestên xwe de şanazî bi seyîdbûna xwe dike û bi pesn diyar dike ku ji nesla hezretê Huseynê kurê hezretê Elî û neviyê hezretê Mihemed Mistefa ye. Ji ber vê çendê bi "nesla xwe ya alî" şanazî dike û xwe wek "ferxê şêran" dide zanîn. Diyar e, di vê pesindanê de ji hesta esaletê bêtir hesta dînî û tesewifî li pêş e, lewra kesayetên navborî ji bilî ku bavûkalên wî ne, di heman demê de çavkaniya hizra tesewifî ne jî ku hemû terîqên tesewifê xwe

digihînin vê çavkaniyê.

Peyrewê Şahê ‘Elî bûm kî ew e şêrê Xuda
Kî men em neslê Huseyn serwerê şahê şuheda (r. 40)

Ez dikim sed şukrê tame, ku ji nesla Mustefa me
Ew resûlê xas û ‘am e, ya reb kes mehrûm nedar (r. 55)

Menal ey Qedriyê Seyyid neseb-‘al
Bişû dil saqiyê hewda Peyemer (r. 59)

Çi perwan bû perr û dil sot, ji nasot ta heta lahot
Îşaret da yekayek got, Hezînê ferxê şêran e (r. 129)

Namê min Qedriyê ewladê Huseynê Mustefa
Serwerê cem ‘ê şehîdan bê bedel ender cîhan (r. 130)

196

Seyid Qedrî digel ku di demeke nêzîk de jî jiyaye, ji aliyê ziman ve bi tevahî li ser nerîta helbesta klasîk maye û di nav vê nerîtê de zimanekî edebî yê xurt bi kar aniye. Loma jî di hin beytên xwe de li ser vê nerîtê gotinên erebî û farisî têkelî nav kurdiya xwe kiriye û hostatiya xwe ya bikaranîna van zimanên klasîk nîşan daye.

Qewlê zahid batilest der mezhebê ma purr xilaf
Karê se‘best in mu ‘emma qet nemî başed xilaf (r. 73)

Kes nemîdaned kî lewhê sîne’em çon rengireng
Der meqamê mîr û şah im şahidê min şahê şan (r. 130)

Digel vê zimanê têkel, helbestvan, carinan di hin beytên xwe de peyvên kurdî yên balkêş jî bi kar tîne ku ji bo zimanê edebî yê îro jî mînakên serkeftî ne û hêjayî wê yekê ne ku bînan zindîkirin. Bo nimûne “hesûdê çavneyar”, “hebîba sirrveşar” û “purkar û hunervan” ji van peyvên in.

Muhbeta ‘işqa hebîb e, dil revandî kir nehîb e
Kor bibit mel ‘un reqîb e, ew hesûdê çavneyar

Ew hesûdê purr le ‘în e, j’ ‘aşiqan ra her bikîn e
Em ji yarê dûr kirîne, ka hebîba sirrveşar (r. 49)

Purkar û hunervan î, ger mestê ji Yezdan î
Teskîha ji kef danî, kar’im bi çi (hû hû) bûm (r. 100)

Di encamê de mirov dikare bibêje ku M. Nesîm Doru bi amadekarî û edîsyon-krîtîka Dîwana ‘Irfanê berhemeke edebiyata klasîk kurdî gihandiye xwînerên îro û bûye we-sîleya nasandina dîwaneke hêja ku di serdema modern de li ser ruh, naverok û ruxsara edebiyata kevin hatiye nivîsîn.

Zülküf ERGÜN

Hindekarê Perwerdeyê, Zanîngehe Mardîn Artukluyê,
Enstîtuya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê